

FEYK XABARLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGIGA TA'SIRI

Behzod Berdiyev

*Sanoat xavfsizligi inspeksiyasi
Axborot xizmati rahbari*

Annotasiya. *Ushbu tezisda feyk yangiliklarning ijtimoiy tasnifi hamda oqibatlarini haqida soʻz boradi. Shuningdek, ushbu tezis mavzusiga doir adabiyotlar tahlil etilib mavjud muammo yuzasidan taklif va tavsiyalar keltiriladi.*

Kalit soʻzlar: *Feyk, yangiliklar, ommaviy taʼsir, yolgʻon va uydirma, lingvistik tahlil.*

Abstract. *This thesis talks about the social classification and consequences of fake news. Also, the literature on the topic of this thesis is analyzed and suggestions and recommendations are given regarding the existing problem.*

Keywords: *Fake, news, mass influence, lies and fabrication, linguistic analysis.*

Insoniyat tomonidan isteʼmol qilinadigan eng keng tarqalgan mahsulot bu maʼlumot. Unga talab har doim yuqori boʻlgan. Ayniqsa, hozirgi sharoitda uning roli va ahamiyati har qachongidan ham ortib bormoqda. Axborotga boʻlgan talab nafaqat uning tarqalish vositalari, turlari, balki asosiy vazifasi, mohiyatiga ham taʼsir qiladi. Axborot texnologiyalarining, xususan, internetning rivojlanishi, birinchidan, axborotni tayyorlash va tarqatish jarayonini tezlashtirsa, ikkinchidan, uni tasavvur qilib boʻlmaydigan darajada kengaytirdi. Bunday vaziyatda haqiqat yoki yolgʻon tarqatilgan maʼlumotlar ikkinchi darajali boʻlib qoldi. Natijada, pastki chiziq maʼlumotlar mavhum boʻlib qoladi, undan turli maqsad va manfaatlar uchun foydalanila boshlaydi. Notoʻgʻri, yolgʻon va uydirma maʼlumotlar tinglovchilarning ongiga salbiy taʼsir koʻrsatadi qadriyatlar, anʼanalar va odamlar oʻrtasidagi munosabatlarning, jamiyatda qabul qilingan meʼyor va qoidalarning buzilishiga olib keladi¹.

Feyk xabarlar (yolgʻon xabarlar) – moliyaviy yoki siyosiy foyda olish maqsadida ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarida tarqalgan notoʻgʻri maʼlumotlardir. Dunyo aholisining yarmidan koʻpi muntazam ravishda ijtimoiy tarmoqlarda yangiliklarni oʻqiydi va baham koʻradi. Bu oʻz navbatida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning keskin oʻsishi, raqamli kontentni nazoratsiz joylashtirish va koʻpaytirish, yolgʻon maʼlumotlar tarqalishining oshishiga olib keldi. Qaysi xabar haqiqat va qaysi biri yolgʻon ekanligini aniqlash har doim ham oson boʻlmay qoladi. Tangani ikki tarafi boʻlgani kabi rasmiy maʼlumot oʻz vaqtida berilmasligi, axborot yetishmasligi tufayli odamlar har qanday yangilikka, feyklarga ishonishadi. Buning ajablanarli joyi yoʻq — ijtimoiy tarmoqlardagi oddiy

¹ **Fake news: dezinformatsiya v media** Posobiye dlya studentov napravleniy jurnalistiki i massovyx kommunikatsiy .Onyatiye dezinformasi. c – 7.

yangiliklarga nisbatan provokasion xabarlar yashin tezligida tarqaladi. Yangiliklar lentasidagi hayqiriqli sarlavhalar va shov-shuvli fotosuratlar e'tiborni tortadi va ko'pchilik bunday yangiliklarni o'qiydi va o'z yaqinlari bilan bo'lishadi. Masalan 2022 yil fevral oyi boshlarida interfaks «Tolibon» Tojikiston va O'zbekiston bilan chegaradosh viloyatlarga zamonaviy qurol-yarog' va texnikalar bilan qurollangan 10 ming jangchi jo'natayotgani haqida yolg'on xabar tarqatgandi. Yana bir misol sog'liqni saqlash vazirligi go'yoki vaksina olganlarga 750 ming so'mdan berayotgani haqida asossiz xabarlar tarqalgandi. Yuqoridagi yangiliklar rasmiy idoralar tomonidan rad etildi. Yolg'onning umri qisqa bo'lganidek, feyk xabar 3-4 kun yashaydi, xolos. Yolg'on ma'lumotlarning tarqalish ko'lamini hisobga olgan holda, ularga qarshi kurashda tezkor va samarali yechimlarga ehtiyoj har qachongidan ham dolzarbdir². O'zbekistonda yolg'on ma'lumot tarqatganlik uchun javobgarlik joriy etilgan bo'lib, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 202²-moddasiga ko'ra jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni tarqatish, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish bazaviy hisoblash miqdorining 50 baravaridan 100 baravarigacha miqdorda jarima solinadi. Shuningdek, Jinoyat kodeksining 244-moddasiga ko'ra, jamoat tartibiga yoki jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni tarqatish, shu jumladan OAVda, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki internet tarmog'ida tarqatish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilsa, bazaviy hisoblash miqdorining 200 baravarigacha miqdorda jarima yoki 300 soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki 2 yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki 2 yilgacha ozodlikni cheklash bilan jazolanadi.

Pandemiya davrida internetdagi feyk xabarlar soni 10 barobarga oshdi. Shu sabab, O'zbekistonda COVID-19 haqidagi soxta ma'lumotlar uchun jinoiy javobgarlik, ya'ni uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi joriy etildi. Ommaviy dezinformatsiyaning jamiyatga salbiy ta'siri tadqiqotchilarni yolg'on ma'lumotlarni tanib olishning yangi usullariga murojaat qilishga majbur qildi. Bugungi kunda bir qator **FakeBox**, **FightHoax**, **TrulyMedia**, **SocialTruth** va boshqa servislar mavjud bo'lib, ular xabarni (muallif, sarlavha, manbalarga havolalar, nashr etilgan sana) lingvistik tahlilini amalga oshirishadi. Tizimning ishlashi natijasida kiritilgan ma'lumotlar rost yoki noto'g'ri deb tasniflanadi³. Mutaxassislar fikriga ko'ra, zamonaviy matn tasniflash texnologiyalari dezinformatsiyani filtrlash jarayonini tezlashtirish va qisman avtomatlashtirish

² Қосимова Н.С. Зиддиятли вазиятларда журналистика. Ўқув қўлланма. –Т.; 2019. — Б.13.

³ Fact checking in the 2019 election: research recommendations // <https://www.google.com/url?client=internal-element>

imkonini beradi. Biroq, bir ixtisoslashgan servisga yoki tekshirish algoritmiga yolgʻon maʼlumotni aniqlash vazifasini toʻliq ishonib boʻlmaydi.

Xulosa qilib aytganda feyk yangiliklarning tasniflarini tahlil qilish ushbu media-fenomening axborot texnologiyalarining zamonaviy rivojlanish sharoitida yuzaga kelish xavfini koʻrsatmoqda. Majoziy maʼnoda, feyk yangiliklarning nazoratsiz tarqalishi ulkan halokatli kuch — “axborot terraktlari”ni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu hodisaning salbiy tomonlarini anglash, ijtimoiy va davlat institutlarini feyk toʻlqinlarni filtrlash mexanizmini izlashga undaydi. “Fake news”ning turlarini tahlil qilib, ular bilan kurashish koʻpincha qiyin vazifa degan xulosaga kelish mumkin, chunki virtual makonda nashr etilgan hikoyalarning ishonchliligini tekshirish va mualliflarini tuhmat qilishda ayblash mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. **FAKE NEWS: DEZINFORMATSIYA V MEDIA** Posobiye dlya studentov napravleniy jurnalistiki i massovyx kommunikatsiy .**ONYATIYE DEZINFORMATSIYA S – 7.**
2. Қосимова Н.С. Зиддиятли вазиятларда журналистика. Ўқув қўлланма. –Т.; 2019. — Б.13.
3. Fact checking in the 2019 election: research recommendations //https://www.google.com/url?client=internal-element
4. Нуриллаев, Р. (2023). Обеспечение безопасности продуктов питания в меняющемся мире.
5. Холманова, З. (2023). Sunʼiy intellekt: boris. Computer linguistics: problems, solutions, prospects, 1(1).
6. Nurillaev, R. Y. (2024). Ensuring food safety in a changing world: challenges and solutions.